

EL REPTE D'INVESTIGAR SOBRE LA FRANJA D'ARAGÓ

Javier Giralt Latorre i María Teresa Moret Oliver
Universitat de Saragossa

El 28 d'octubre de 2016, l'Àrea de Filologia Catalana de la Universitat de Saragossa i l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC), amb la col·laboració de la Institució Lletres Catalanes, van organitzar a l'Aula Magna de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa una jornada científica dedicada a la investigació sobre l'àrea catalanoparlant d'Aragó, a la coneguda Franja. Fou l'oportunitat perfecta de fer visible a la nostra Facultat, a la nostra Universitat i, per extensió, a la societat aragonesa, la recerca que sobre la realitat lingüística d'aquest territori s'ha desenvolupat fins avui des de diferents perspectives.

És cert que la Franja no és una realitat tangible, perquè no s'identifica amb un grup humà concret, ni amb cap territori amb unes demarcacions definides i amb unes relacions internes ben assentades. Però, hi ha un fet lingüístic que li dona unitat i que permet diferenciar-la d'altres zones dins la Comunitat Autònoma d'Aragó: en aquesta àrea es parla català, a pesar que encara avui molts aragonesos ho neguin, i per això ha estat objectiu d'estudi des que Joaquín Costa, en 1879, dediqués unes quantes pàgines a descriure el panorama lingüístic de la Ribagorça i la Llitera. Després vingueren la tesi doctoral d'Antoni Griera sobre la frontera catalanoaragonesa en 1914 i la ressenya que en féu Ramón Menéndez Pidal en 1916; d'aquestes dues aportacions s'ha acomplit el centenari, fet que ha justificat també la celebració d'aquesta jornada.

D'aleshores ençà, la recerca sobre la Franja no s'ha aturat, de manera que, a la vora dels estudis descriptius de les varietats dialectals, se n'han desenvolupat d'altres de caire històric, sociolingüístic i literari, a través dels quals s'ha aconseguit tenir una visió exacta de la riquesa cultural d'aquesta zona d'Aragó, amb unes arrels compartides amb l'àmbit catalanoparlant, i més concretament amb Catalunya i el País Valencià. Per aquest motiu, els objectius de la jornada foren, en primer lloc, divulgar la investigació duta a terme fins ara sobre la Franja d'Aragó des de diverses òptiques; en segon lloc, presentar els treballs que s'estan realitzant actualment sobre aquest territori; i, finalment, proposar noves línies de recerca d'interès científic i, sobretot, social.

Un total de set ponències i set pòsters tractaren aspectes relatius a la dialectologia, la sociolingüística, la història de la llengua i la literatura a les terres de frontera entre Aragó i Catalunya. La trobada es va iniciar amb les paraules del degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, Dr. Eliseo Serrano Martín, qui va fer esment de l'existència d'una defensa de la diversitat lingüística ja des de l'edat moderna. El director del Departament de Lingüística General e Hispànica i organitzador de la trobada, Dr. Javier Giralt Latorre, va remarcar que, tot i que la investigació duta a terme sobre aspectes lingüístics d'aquests territoris de frontera ha estat prou prolífica, encara queda molt per fer i que hi ha àrees que encara resten per explorar. La secretària de l'AILLC, Dra. Lúcia Pons i Griera, va incidir en la relació de l'àrea de Filologia Catalana de la Universitat de Saragossa amb l'Associació i en la producció investigadora dels professors que hi són adscrits. I per últim el Director General de Política Lingüística del Govern d'Aragó, Sr. José Ignacio López Susín, va repassar les accions que la Direcció General està duent a terme i els esforços que s'estan realitzant per tal de potenciar i recolzar el trilingüisme a l'Aragó, sobretot des de l'àmbit de l'ensenyament de les llengües pròpies minoritzades.

Les conferències dels ponents que hi van participar conferiren un excel·lent nivell científic a la diada. Ara tenim l'oportunitat de posar-les a l'abast del públic en general, sobretot d'aquell que té un interès especial sobre la Franja d'Aragó, i és així gràcies al patrocini de l'AILLC i la Institució Lletres Catalanes. En el cos d'aquest llibre, el lector hi trobarà les contribucions següents: *No sempre es diu la veritat: el treball de camp en dialectologia per contraposició a la història oral i la sociolingüística*, de Ramon

Sistac (Universitat de Lleida), on presenta, des de la pròpia experiència, com s'ha d'afrontar un estudi de caire dialectal en un territori de frontera lingüística com és la Franja d'Aragó; *Els estudis sobre la variació de la llengua catalana al sud de la Franja de l'Aragó catalanòfon*, de Pere Navarro (Universitat Rovira i Virgili), on ofereix un estat de la qüestió en relació amb la recerca dialectològica referida al Baix Aragó i el Matarranya; *Cap a on va el català de la Franja? Alguns exemples de canvi lingüístic en curs*, d'Esteve Valls (Universitat de Barcelona), on planteja, des d'un punt de vista dialectal, que on ara trobem fronteres abans hi havia un contínuum entre els dos territoris, hipòtesi demostrada fonamentalment a través de l'estat de conservació d'alguns trets lingüístics concrets; *La documentació notarial dels arxius matarranyencs. Algunes consideracions lingüístiques*, de Maria Teresa Moret i Javier Giralt, un apropament a la realitat lingüística medieval de la comarca terolenca del Matarranya a través de la documentació conservada, fent especial atenció a la scripta catalana; *El català a l'Aragó des de la premsa i la política aragoneses: un enigma oriental*, de Josep Espluga (Universitat Autònoma de Barcelona), on incideix en les actituds dels frangencs vers la llengua i, a més, aporta dades relatives a la posició que la premsa i els polítics adopten davant aquesta realitat quan hi ha unes eleccions autonòmiques; *Panorama de la literatura contemporània catalana a l'Aragó*, d'Artur Quintana (Institut d'Estudis Catalans-Consello d'a Fabla Aragonesa), on presenta el panorama de la literatura contemporània produïda a l'Aragó catalanòfon i la recerca duta a terme al seu voltant; i *A propòsit de la literatura popular catalana a l'Aragó*, d'Hèctor Moret (Institut d'Estudis del Baix Cinca), on fa una exposició i una reflexió detallades a propòsit de l'expressió oral de la cultura popular a la Franja.¹

1 Hem d'assenyalar que la jornada va concloure amb la ponència del Dr. Natxo Sorolla (Universitat Rovira i Virgili/UAB), titulada *Repte a la Franja: detectar la fase prèvia a la interrupció familiar del català (i evitar-la!)*, el qual va presentar una comparativa entre les dades obtingudes sobre l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja de 2014 i les de 2004, tot assenyalant que només des de l'escola es pot evitar el trencament generacional que s'està produint en la transmissió de la llengua. Malauradament, no ha estat possible incorporar-ne el text en aquest volum, però desitgem des d'aquestes pàgines regreïar-li sincerament la seva participació. Per omplir aquesta absència, hem decidit incorporar-hi una contribució conjunta de Maria Teresa Moret i Javier Giralt, coordinadors de la present edició, dedicada al català d'Aragó en l'època medieval, aspecte que no pogué tenir el seu espai en el programa definitiu de la jornada.

Com hem assenyalat més amunt, l'altra activitat destacada de la jornada fou l'exposició de pòsters, els quals van tractar diversos temes que no foren abordats en les col·laboracions dels ponents i, a més, van ser presentats en les tres llengües d'Aragó (català, aragonès i castellà). Hem volgut que llurs aportacions tingueren un lloc igualment en aquest volum dedicat a la jornada de Saragossa; però, com el format de l'edició no ha permès incloure-hi els treballs originals, oferim en aquestes pàgines els resums de les recerques que s'hi presentaren: Elena Albesa (Universitat de Saragossa): *Presencia de catalanismos en documentación notarial bajoaragonesa: comparación entre dos momentos históricos*; Iris Orosia Campos (Universitat de Saragossa): *Actitudes hacia el catalán de los maestros de Educación Primaria en formación en la Universidad de Zaragoza*; Pietro Cucalón (Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó): *L'ensenyament del català a l'Aragó*; Laura Farré (Universitat de Barcelona): *Estremida memòria, de Jesús Moncada: un homenatge a la dona mequinensana*; Chabier Gimeno i Miguel Montañés (Universitat de Saragossa): *Análisi d'o Censo de 2011 en Aragón: luengas parladas*; María Teresa Moret, Iraide Ibarretxe i Alberto Hijazo (Universitat de Saragossa/Universitat de East Anglia): *Tipologia semàntica i llengües minoritàries. Els esdeveniments de moviment en les llengües d'Aragó*; Laia Rosàs (Universitat de Barcelona): *Aproximació a alguns trets fònics i morfològics del parlar de la conca mitjana de la Noguera Ribagorçana*.

La jornada de l'AILLC, amb les aportacions dels ponents i dels pòsters que ara veuen la llum en aquesta publicació, fou un moment de recapitulació de la tasca desenvolupada en els darrers anys; fou l'ocasió d'orientar en una bona direcció els projectes en curs i els previstos per als propers anys; fou l'avinentesa de reflexionar conjuntament sobre la realitat lingüística de la Franja, tractant d'avançar en el camí docent i investigador; i, alhora, va permetre d'encetar relacions entre alguns especialistes de diferents àmbits de les ciències i continuar col·laborant amb d'altres. Gràcies a tots els participants —en paraules de la Dra. Maria Teresa Moret, també organitzadora de la trobada— fou un d'aquells esdeveniments especials en què persones i institucions s'uneixen per vèncer entrebancs i condicionants a favor d'un front comú: la supervivència d'una llengua.